

Biczó Gábor

A barnamezős területek fejlesztésének szociokulturális aspektusai Európában¹

Kétségtelen tény, hogy a barnamezős színterek fejlesztésének kultúrája, elsősorban történeti okok miatt, az Egyesült Államokban és Kanadában a legfejlettebb. Ugyanakkor az elmúlt évtizedekben Európa posztindusztriális modern társadalmi ugyancsak hatalmas lépéseket tettek a komplex problémát képező leromlott infrastruktúrájú és szennyezett színterek módszeres és átfogó kezelésének ügyében. Az Unió szinten megfogalmazott barnamezős stratégia előzménye az elszigetelt és legfeljebb nemzeti keretek között koordinált rehabilitációs tevékenység volt. Jelen áttekintés kísérlet az európai barnamezős sajátosságok, illetve a téma fokozatosan komplexebbé váló értékelési és értelmezési gyakorlatának bemutatására az érintett társadalmakban. A folyamat részét képezi egyrészt, hogy a korai időszakban a barnamezős fejlesztések ügyét szinte kizárólag gazdasági és környezetvédelmi kérdésként uraló beállítódás elmozdult a jelenséget egy többkomponensű rendszerként értelmező látásmód felé, melynek szerves részét képezi a mindenkori színtér szociokulturális viszonyainak mérlegelése is. Másfelől, az utóbbi évtized tendenciája, hogy a nemzeti szintű fejlesztések betagozódnak az Unió léptékben koordinált és regionális hatókörű barnamezős projektekbe.

I. A brit gyakorlat

A szakirodalomban gyakori az amerikai és a brit gyakorlat összehasonlítása, amely jó lehetőséget kínál arra is, hogy láthatóvá váljon a barnamezős fejlesztések változatos és némiképp eltérő szemléletben megalapozott protokolljainak különbsége. Érdekes és megalapozó jelentőségű differencia a barnamező (*brownfield*) terminus az amerikai és a brit terminológiában érvényes értelemtartalmának eltérése. Míg az amerikai nyelvhasználatban a barnamező elhagyott, de szennyezett ipari terület értelemben használatos, addig a brit szemlélet szerint olyan korábban

---

¹ A kutatómunka a TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 jelű projekt részeként, az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

fejlesztett szintér, amely potenciálisan újrafelhasználható.² A brit megközelítés ezek szerint tágabb jelentéstartományban adja meg a barnamezős szintér fogalmát. A fogalomhasználat különbsége a két nemzeti protokoll fejlesztésparadigmájának eltéréseiben konkrétan is tetten érhető. A következőkben azonban a részletes összehasonlítás igényéről lemondva elsősorban a brit gyakorlat bemutatására kerül sor.

Az Egyesült Királyságban a leromlott területek kérdésével a helyi intézmények és önkormányzatok az 1960-as évektől foglalkoznak módszeresen, amikor a központi kormányzat az újrafelhasználáshoz pénzügyi alapot hívott létre.³ Eleinte elsősorban a bányaművelés következményeként sérült területek kerültek a figyelem középpontjába, majd az 1970-es évektől a városi környezetben szembeötlő leromlott ipari létesítmények irányába tolódott el az érdeklődés. Az 1980-as évektől, különösen a városok központi övezeteiben kezdett elterjedni a „puha” hasznosítás, ami a zöldövezetként, például közpark formájában, esetleg lakóterületként, vagy üzleti negyedként történő fejlesztéseket foglalta magában.⁴

Az Egyesült Királyságban a barnamezős területek módszeres feltérképezésének eredményeként két átfogó központi adatbázis megszervezésére került sor. National Land Use Database (NLUD) és a Scottish Vacant and Derelict Land Survey évenként frissülő adatbázisok.⁵ Az adatbázisok szerkezeti felépítésének fontos hiányossága, hogy az érintett területeken a szennyezés mértékére, valamint típusára vonatkozó információkat nem tartalmaz. Ennek következménye, hogy egységes stratégiai cselekvési terv kidolgozása, a lehetséges fejlesztési irány meghatározása minden esetben független állapotfelmérést követel, ami például az amerikai

---

² Jennifer GRAY: *Brownfield Sites*. lásd <http://www.sustainablebuild.co.uk/brownfieldsites.html> (utolsó letöltés 2012. december 28.)

³ A témával kapcsolatban lásd részletesen David Adams, Christopher De Sousa, Steven Tiesdell: *Brownfield Development: A Comparison of North American and British Approaches*. In *Urban Studies*, January 2010 vol. 47 no. 1 p. 75-104.

⁴ A barnamezős területek zöldövezeti hasznosításával kapcsolatos ökológiai-urbanisztikai szemléletű kutatások és esettanulmányok Nagy-Britanniában fontos szerepet játszottak a fejlesztések szociokulturális aspektusainak kidolgozásában. Tipikus példája az efféle vizsgálatoknak az északnyugati angliai Merseyside megye, melynek legnagyobb városa Liverpool. Lásd részletesen Pauleit S.; Ennos R. and Golding Y.: *Modelling the environmental impacts of urban land use and land cover change: A study in Merseyside, UK*. In *Landscape and Urban Planning*. vol 71, No. 2-4. p. 295-310.

⁵ Lásd National Land Use Database: <http://www.nlud.org.uk/> és Scottish Vacant and Derelict Land Survey: <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2012/01/9982>

kiinduló helyzethez képest kifejezett hátrány.⁶ Az 1998-ban létrehozott NLUD a barnamezőnek minősített területek meghatározására szolgáló definíciós bázisát felülvizsgálta és árnyalta 2001-ben, amelynek fontos lépése volt, hogy a minősített terület további hasznosíthatóságára vonatkozó becslést már a kategorizáció szintjén tartalmazza az adatbázisba felvett hely megjelölése. Ezek szerint öt kategória elkülönítésére került sor: (1) korábban fejlesztett terület, amely jelenleg üres; (2) üres épületek; (3) gazdtalan területek és épületek; (4) használatban lévő területek és épületek, melyeket a helyi tervek a fejlesztés érdekében lefoglaltak és/vagy tervezési engedéllyel rendelkeznek; (5) használatban lévő területek és épületek, melyekről tudható, hogy potenciálisan alkalmasak fejlesztésre (sem kisajátítási terv, sem tervezési engedély nem áll rendelkezésre).

A fenti felsorolás mellett fontos szempont, hogy az NLUD a definíciós problémák ellenére a brit gyakorlatban mindig mérlegeli az adott terület lakóhellyé fejlesztésének lehetőségét. Ugyanis a brit barnamezős stratégia egyik meghatározó minősítési tényezője a lakóhellyé, lakóövezetté fejlesztés esélyének megítélése.⁷ A fejlesztések szociokulturális vonatkozásai ennek következményeként elsőrendűen nem az érintett színterek közvetlen környezetében élők szükségleteinek függvényében, illetve közreműködésükkel, hanem a fejlesztés eredményeként keletkező lakóövezet majdani lakosainak hipotetikusán kalkulált érdekei mentén merülnek fel. Az észak-amerikai sztenderdhez képest a fejlesztési kultúra „filozófiájának” markáns különbsége tehát azt jelenti, hogy a brit gyakorlat nem épít az interdiszciplináris fejlesztési-közösség koncepciójára, ami minden érintett résztvevő kollektív közreműködésére alapoz. Másrészt és ebből következően a brit fejlesztéspolitikát centralizáltabb, erőteljesebb állami szerepvállalást feltételez, de mindez a hosszú távú és elsősorban ökológiai szemléletű stratégia tudatosságának kifejezetten kedvező gyakorlat.

A brit barnamezős fejlesztésekben a szociokulturális szemlélet érvényesítését proponáló tudatos környezetpolitika érvényesülésének kiváló példája a reziliencia elmélet feltűnése és a megvalósítás során következetes alkalmazása.⁸ A reziliencia az ökológiából kölcsönzött terminus, amely a rendszerek a külső hatások destruktív következményeit kiküszöbölő

---

⁶ Lásd részletesen David Adams, Christopher De Sousa, Steven Tiesdell: Brownfield Development: A Comparison of North American and British Approaches. In *Urban Studies*, January 2010 vol. 47 no. 1 p. 75-104.

⁷ Uo.

⁸ Lásd Lee Boshier, Patricia Carrillo, Andrew Dainty, Jacqueline Glass, Andrew Price: Realising a resilient and sustainable built environment: towards a strategic agenda for the United Kingdom. In *Disasters* 2007 September. vol. 31. issue 3. 236-255.

képességére, a rugalmas önfenntartó-képesség minőségére utal. Elvileg bármely rendszer rezilienciája növelhető. A társadalomtudományokban a reziliencia az ökológiai szemlélet analógiájaként elsősorban a lokális kisközösségek szintjén stimulálható funkcionális rendszerminőségre vonatkozik.⁹ A fenntarthatóság fogalma a nemzetközi szakirodalom egyik talán legvitatottabb terminusa. Az alapvetően az ökológiai egyensúlyi rendszerek analógiájaként elgondolt célképzet lényege olyan humán struktúrák létrehozása, melyek módszeres, tervezett és ellenőrzött antropogén beavatkozás eredményeként hosszú távú önfenntartó szisztémát eredményezhetnek. A fenntarthatóság egyúttal a rehabilitáció fogalmának értelemtartalmára is hatást gyakorol a kortárs diskurzusban, mivel, például a szennyezett, leromlott és adott állapotukban hasznosíthatatlan barnamezős színterek fejlesztése elvileg lehetőséget ad a környezeti és a társadalmi feltételrendszer egyensúlyi működésének megszervezésére. Sokak kritikai véleménye kevésbé elfogadó, amennyiben a fenntarthatóság ideáját zavaros és manipulatív szlogenként vagy utópisztikus reformerek fantáziaszüleményének, esetleg más fogalmakkal alkotott képzettársításait – fenntartható növekedés – oximoronként értékeli.¹⁰

Mindenesetre a fenntarthatóság ideája és a barnamezős területek fejlesztése közötti összefüggések erősítése a brit gyakorlat központi eleme. Az elmúlt években számos kutatási projekt vizsgálta, hogy miként érvényesül a brit építkezési beruházásoknál a barnamezős regeneráció során az integrált fenntarthatóság.¹¹ A több oldalról megfogalmazódó általános elvárások, a kormányzati-politikai érdek, a helyi adminisztratív szervek részéről megnyilvánuló szándék, az ökológiai civil és tudományos szervezetek mozgalmi, illetve a lakosság gazdasági és a környezettel kapcsolatos elvárásai a barnamező komplex szemlélete felé történő elmozdulásként értékelhető az ezredforduló után Nagy Britanniában. Ugyanakkor a fejlesztési folyamatban szerepet vállaló sokféle és érdekeltségeik révén csak részlegesen összekapcsolódó tényező együttműködésének objektív megalapozása új protokollok és sztenderdek kialakítását követeli. Ennek eredménye, hogy a potenciális projektek esetében már a korai tervezés fázisában igény

---

⁹ Cho, A.; Willis, S.; Stewart-Weeks, M. *The Resilient Society. Innovation, Productivity, and the Art and Practice of Connectedness.* Cisco Internet Business Solutions Group. 2011. http://www.cisco.com/web/about/ac79/docs/ps/The-Resilient-Society_IBSG.pdf (letöltve 2012. december 5.)

¹⁰ Lásd Eisen, Joel B.: Eisen, Joel B.: *Brownfield Policies for Sustainable Cities.* in. *Duke Environmental Law & Policy Forum*, Vol. 9, 1999. p. 188-229.

¹¹ Tim Dixon: *Integrating Sustainability into Brownfield Regeneration: Rhetoric or Reality? – An Analysis of UK Development Industry.* In *Journal of Property Research*. Vol. 23/3 2006. p. 237-267.

mutatkozik a szocioökonómiai megtérülés becslésére vonatkozóan. A megtérülés mértékére irányuló kalkulációk, különös tekintettel a fenntarthatóság vonatkozásában, komplex szemléletű értékelési eljárásokat követelnek, melyek kidolgozása éppen a barnamezős fejlesztéspolitika hatására történhet meg. Másként fogalmazva, a barnamezős regenerációs kultúra az elmúlt években a fenntarthatóság összefüggésében azonosítható másodlagos hozadéka, hogy a lakóövezetként hasznosított területek esetében a szocioökonómiai hasznosulás mértékére vonatkozó előzetes kalkulációra, a szintér szociokulturális minőségére irányítja a figyelmet.¹²

A további részletektől elvonatkoztatva és összefoglalóan elmondható, hogy az amerikai tapasztalatok mellett a barnamezős beruházások szociokulturális összefüggéseinek tanulmányozása Nagy-Britanniában is igen előrehaladott, ahol a barnamezős fejlesztés a kormányzatilag támogatott lakásépítési programok formájában politikai jelentőségű közügyként nyert teret. Az ezredfordulón megfogalmazott célok szerint 2008-ra kormányzati szándék szerint a lakáscélú építkezések 60%-nak barnamezős projekt keretében kellett megvalósulnia.¹³ Angliában a barnamezős kormányzatilag támogatott lakásépítési projektumok a lakhatási feltételek javításával a társadalmi esélyegyenlőség közpolitikai célját szolgáló eszközök. Továbbá megakadályozása annak, hogy különösen a túlnépesedett urbanizációs centrumok térségében a szűkös zöldterületek aránya a beépített vagy iparilag hasznosított területekhez képest tovább csökkenjen.¹⁴

Ugyanakkor azt is fontos leszögezni, hogy a brit barnamezős fejlesztéspolitika szociokulturális aspektusainak értelmezése irreális, ha nem vesszük figyelembe, hogy az angol gyakorlatban az Európai Unió szintjén koordinált kontinentális léptékű projektek hatása is érvényesül. Ám mindez fordítva is igaz. Mivel a szociokulturális aspektus Európában, a tradíciók okán

---

¹² Lásd részletesen Julius Akotia; Chris Fortune: Early Stage Evaluation of the Socio-Economic Benefits of Built Environment Housing Regeneration Projects. In Smith, S. D. (ed) Procs 28th Annual ARCOM Conference, 3-5 Szeptember 2012. Edinburgh, Association of Researchers in *Construction Managment* p. 1280.

¹³ Tim DIXON: *Sustainable brownfield regeneration: liveable places from problem spaces*. Oxford-MALDEN. BALCKWELL. 2007. 80.

¹⁴ Lásd továbbá a Thames GATEWAY projekt leírásával kapcsolatos megfigyeléseket! Im. p. 101-102. A brit szakirodalomban elemzett ugyancsak fontos szempont a „barnamező fejlesztés” illetve a „fenntarthatóság” fogalmak között kimutatható paradigmaticus feszültség kritikai értelmezése. A szerzők egyetértenek abban, hogy egyidejűleg van szükség az eltérő diszciplináris gyökerű fogalmak összehangolására és az ezekhez tartozó különböző szakmai tradíciók egyeztetésére. Lásd például Tim Dixon: Integrating Sustainability into Brownfield Regeneration: Rhetoric or Reality? – An Analysis of the UK Development Industry. *Journal of Property Research*, Vol 23. Issue 3, 2006. p 237-267.

jól érthető módon, a komplexebb brit projektekben kerül a legrészletesebben kidolgozásra, ezért az angol szemlélet hatása ugyancsak jelen van az uniós szintű barnamezős fejlesztési protokollban. A Concerted Action for Brownfield and Economic Regeneration Network (CABERNET 2002-2005.) alapelveiben például világosan tükrözi a szigetországi tapasztalatok beépítését az iniciatívákba.¹⁵ A CABERNET eredetileg a barnamezős fejlesztésekben érintett résztvevők fórumszerű hálózata, amely alapvetően az információ- és tapasztalatcserét szolgálja. Új menedzsment stratégiákat, innovatív eszközöket és koordinált kutatási tevékenységet nyújtott a projektben szerepet vállalóknak.

A Network stratégiai beállítódására jellemző, hogy a barnamező jelenségét korszerű megközelítésben és elsősorban az érintettek különböző érdekeltségeinek összehangolásából származó nehézségek okán, komplex problémaként kezeli. A hiánypótló hálózat az egyébként relatíve kisebb nemzeti barnamezős projektek szélesebb szakmai beágyazottságát szavatoló intézmény. A CABERNET a szociokulturális aspektusok beépítését kiemelten érvényesítette protokollja részeként. A barnamező közösségfejlesztő értékének megjelölésekor a hosszú távú hatás, a lokális csoportok bevonása, a helyi döntéshozók és az adminisztráció megnyerése, a fiatalok helyben tartása és az elvándorlás megakadályozása a legfontosabb szempontok.¹⁶

A CABERNET legfontosabb eredménye, hogy rávilágított a barnamező-jelenség sikeres kezeléséhez szükséges, a nemzeti problémakezelési gyakorlat szintjén túlmutató alapelvekre, illetve kritikusan elemzi azt a szemellenzős látásmódot, ami még napjaink gyakorlatában is tetten érhető. Jelesül, a projektben tevékenykedő szakemberek véleménye szerint a probléma komplex értelmezése nem csupán azt jelenti, hogy a meglévő elhagyott és szennyezett területek fenntartható és a szociokulturális érdekeltséget szem előtt tartó holisztikus fejlesztését óriási gazdasági és humántőke ráfordítással az érintettek kooperációja mellett elvégzik, de egyúttal azt is, hogy megakadályozzák újabb színterek keletkezését. Ugyanis a pillanatnyi gyakorlat az, hogy statisztikailag bizonyítható és a rendelkezésre álló adatbázisokban rögzített tény, hogy több új barnamezős színtér keletkezik, mint amennyinek felszámolására sor kerül. A folyamat ráadásul kedvezőtlenül hat vissza magára a barnamezős helyszínek kiválasztására, mert a „túltelített piac”, a potenciális színterek bősége egyfajta

---

¹⁵ Lásd részletesen Uwe Ferber, Detlef Grimski, Kate Millar, Paul Nathanail (ed.): Sustainable Brownfield Regeneration. CABERNET Network Report. Nottingham. University of Nottingham Press, 2006.

¹⁶ *ibid.* p. 5-6.

BARNAMEZŐ ÉS BIOMASSZA

---

automatizmusként a gyorsabban megtérülő és a könnyebben rehabilitálható helyek felé tereli a befektetőket, a politikai döntéshozókat és minden érintettet.¹⁷

A szemléletváltás fontos eleme lehet, ha a rehabilitációt minél szélesebb érdekeltségi igényt kielégíteni képes globális rendszerként látjuk. Ebben a közösségi koherencia, valamint a kulturális örökség kérdése kiemelt jelentőségű szempontok. A CABERNET 2006-ban készült jelentése világosan megfogalmazza, hogy a korábbi gyakorlattal szemben, amikor a barnamezős fejlesztések kizárólag környezeti és gazdasági szempontokat öleltek fel, szükség van a szociokulturális szempontrendszer erőteljesebb érvényesítésére.¹⁸

Nincs szükség arra, hogy a CABERNET projekt európai jelentőségét részletesen bemutassuk. Az Unió szinten szervezett és a közös sztenderd igényére épülő barnamezős stratégia hatása kétségtelenül kontinentális léptékben érzékelhető hatás. Még akkor is, ha a tapasztalatok azt tükrözik, hogy tagországokként igen jelentős eltérések mutatkoznak a barnamezős rehabilitációs „mozgalom” jelentőségének megítélésében. A témában érintett szakmai szervezetek a nemzeti szintű problémakezelés korlátait pontosan ismerik. A CABERNET erre az alapelvek meghatározásának két pontjában konkrétan utal. A közel 140 oldal terjedelmű összefoglaló jelentésben a barnamezőt egyértelműen kontinentális léptékű, európai ügyként tematizálják, illetve kijelentésre kerül, hogy a barnamező-problematika valós jelentőségének megítélésére a nemzeti szinten rendelkezésre álló (összegezhető) adatmennyiség elégtelen.¹⁹

II. A német gyakorlat

A német barnamezős rehabilitációs gyakorlat és az ebben mutatkozó szociokulturális szempontrendszer számos eltérést tükröz a brit viszonyokhoz képest. Ennek elsődleges oka, hogy a kettéosztott Németország egyesítése előtt a keleti területeken a szovjet típusú gazdaságpolitika jegyében

---

¹⁷ A jelenséget a CABERNET-jelentés a „fürdőköd modell” címkével jelölte. Ennek lényege, hogy ideális esetben, ha több barnamezős szintér rehabilitációjára kerül sor, mint amennyi új keletkezik, akkor egy idő után szükségszerűen a legproblémásabb helyszínek revitalizációjára is sor kerülhet. im. p. 39-40.

¹⁸ im. p. 69-70.

¹⁹ Im. p. 22.

megvalósított erőltetett iparosítás, különösen a nehézipar a környezetvédelem elemi szükségleteinek figyelmen kívül hagyásával súlyos örökséget generált. Az 1990-es évek gazdasági hanyatlásához, a recesszióhoz és a csökkenő népességhez képest a keletnémet iparvárosokban a hatalmas nyugati befektetéseknek köszönhetően alapvető, a városképet gyökeresen átalakító változások következtek be. A folyamat eminens példája Lipcse.²⁰ Ugyanakkor az EU össztermelésének negyedét adó globális jelentőségű német gazdaság ipari régiói részben történeti okokra részben az ipari profilból következő sajátosságokra visszavezethető jelentős adottságbeli különbségeket tükröznek.²¹ Brandenburg, Thüringia vagy a Ruhr-vidék iparvárosai valamint az itt kialakult barnamezős területek rehabilitációs lehetőségei jelentősen különböznek.²²

A folyamat különösen figyelemreméltó velejárója, hogy az ipar leépülésével, valamint a keletnémet területekről a lakosság és általában a munkaerő elvándorlásával a barnamezős színterek intenzív keletkezési folyamatának lehetett szemtanúja a kortárs német társadalom. Az úgynevezett „zsugorodó városok” problémája a 90-es évek közepére érte el azt a kritikus tömeget, amikor komplex társadalmi, gazdasági és környezetvédelmi témaként az érintett szakmai és politikai elit számára a kérdés megkerülhetetlen feladatként tornyosult.²³ Különösen azért, mert a vándorlás eredményeként a befogadó régiók, elsősorban a nagyvárosi agglomerációkban felmerülő lakhatás-igény súlyos környezeti teherként jelent meg. Németországban naponta átlagosan száz hektár területet hasznosítanak lakóépület vagy közlekedési infrastruktúra építése céljából.²⁴ A természeti erőforrások kíméletlen fogyasztása teljesen ellentétes azzal a folyamattal, ami

---

²⁰ Sophie Schetke, Dagmar Haase: Multi-criteria assessment of socio-environmental aspects in shrinking cities. Experiences from eastern Germany. *Environmental Impact Assessment Review*. Volume 28, Issue 7, October 2008. p. 483–503

²¹ A vonatkozó stratégiai elképzeléseket lásd részletesen Thomas Preuß and Uwe Ferber, Flächenkreislaufwirtschaft: Neue strategische, planerische und instrumentelle Ansätze zur Mobilisierung von Brachflächen, In Anja BESECKE, Robert HÄNSCH und Michael PINETZKI (Hrsg.), *Das Flächensparbuch. Diskussion zu Flächenverbrauch und lokalem Bodenbewusstsein*, Berlin 2005. (TU Berlin, ISR-Diskussionsbeiträge, H. 56).

²² Lásd részletesen Gerd Lintz, Karl Schmude: Germany: Tackling the East-West Divide. In Maros Linka, Gerd Lintz (ed.) *Rise and Decline of Industry in Central and Eastern Europe. Berlin-Heidelberg-NewYork. Springer*, 2005. p. 81–110.

²³ Sophie Schetke, Dagmar Haase: Multi-criteria assessment of socio-environmental aspects in shrinking cities. Experiences from eastern Germany. *Environmental Impact Assessment Review*. Volume 28, Issue 7, October 2008. p. 483–503

²⁴ Schetke, Sophie: Socio-environmental impacts of settlement growth under conditions of fostered infill development: a methodological framework for a multicriteria assessment. Bonn. *Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität*, 2010. p. 2.

BARNAMEZŐ ÉS BIOMASSZA

---

az urbanizált központok leépülésével és a hátrahagyott, hasznosítatlan, használatból kivont vagy éppen mindennek következményeként környezeti állapotát tekintve leromlott területek növekedéseként végbemegy. Az ellentmondás felismerése a barnamező rehabilitáció és revitalizáció jelentőségét Németországban széleskörű társadalmi témaként tudatosítható közügy formájában engedte szervesülni az interdiszciplináris szemléletű tudományos diskurzusban. Nagyon érdekes fejlemény, hogy a német fejlesztési diskurzus eltérő összefüggésben ugyan, mint az amerikai, de a szociokulturális aspektus kérdését központi témaként kezeli. A téma elméleti és módszertani kidolgozására a nemzetközi kutatási eredmények és szemléletmód jelentős hatást gyakorol. Különösen fontos az „életminőség” („Quality of Life”) paradigmikus jelentőségű szemlélet érvényesítése, amely tulajdonképpen a közösség és az egyén érdekei mentén a szociokulturális dimenzió elsődlegességének hangsúlyozása melletti érvelés.²⁵

Mivel Németország Európa legsúlyosabban – a szinterek számát és nagyságát tekintve egyaránt – érintett országa ezért a barnamező-problematika iránti társadalmi érzékenység itt a legfejlettebb.²⁶ A helyzet következménye, hogy a német barnamezős rehabilitációs gyakorlat rendkívül sokszínű és nyitott, kísérletező szemléletű és befogadó a nemzetközi tapasztalatokra. Kiváló példája az újító látásmódnak Drezda példája, melynek belvárosi egykori barnamezős szinterei teljesen megújultak az elmúlt két évtizedben. A második világháborúban porig bombázott város az NDK-időkből az iparosítás egyik fellegvára volt, ahol a városkép meghatározó tartozékát képezték még az 1980-as években is az Elba parti lakóházak romos homlokzata. Ehhez képest Drezdában az elmúlt években, különösen a belvárosi övezetben és a folyóparton, a barnamező rehabilitációjának

---

²⁵ A kérdés kidolgozására a jelen áttekintő tanulmány nem kínál lehetőséget. Az „életminőség” fejlesztés-paradigma lényege, hogy a fejlesztéspolitika a területet használó közösség és egyén szükségleteinek valamint szubjektív jólétének összhangjaként igyekszik meghatározni a feladatokat és célokat. (Lásd részletesen például Costanza, R., B. Fisher, S. Ali, C. Beer, L. Bond, R. Boumans, N. L. Danigelis, J. Dickinson, C. Elliott, J. Farley, D. E. Gayer, L. MacDonald Glenn, T. Hudspeth, D. Mahoney, L. McCahill, B. McIntosh, B. Reed, S. A. T. Rizvi, D. M. Rizzo, T. Simpatico, and R. Snapp. 2007. Quality of life: An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being. In: *Ecological Economics*, Vol. 61, issue 2-3. p. 267–276.

²⁶ Lásd Detlef Grimski: Brachflächenrecycling und Stadtentwicklung in Europa. Utolsó letöltés 2013-01-08

http://www.umweltbundesamt.at/fileadmin/site/umweltthemen/altlasten/Brownfields_Steyr/7_steyr_grimski.pdf)

ökotudatos és közösségépítő civil formájaként megvalósított közösségi kertek rendkívüli társadalmi és kulturális jelenségek.²⁷

A német gyakorlatban számos nem konvencionális eszközzel igyekeznek a politikai döntéshozók és az illetékes szakhatóságok a közösségi érdekeltség felkeltését a barnamezős rehabilitációs munkában való részvételre. Talán a legérdekesebb példák egyike a bajor tartományi kormányzat – a Bajor Államminisztérium Legfelsőbb Építészeti Hatósága – által 2005 októberében kiírt verseny, melyet helyi közösségek számára hirdettek meg.²⁸ A verseny célja az volt, hogy a meghirdetést megelőző tíz évben végrehajtott sikeres barnamezős fejszítést felmutató közösségeket tüntessen ki. A verseny kifejezetten városi belső területek rehabilitációját és revitalizációját jutalmazta, különös tekintettel a színterek tulajdonosainak, a tervezőknek, az építészeknek és a helyi lakosok közötti együttműködés minőségének függvényében. A kiírás ugyan elsősorban az építészeti megoldásokat díjazta, de az annak megvalósításában érdekelt szereplők kooperációs készségét is figyelembe vette. Az illetékes zsűri nevében a 2006. márciusi eredményhirdetéskor megszólaló egyik felszólaló szavai emblematikusak: „A verseny résztvevőinek nagy száma egész Bajorországból azt mutatja, hogy a közösségek felismerték a barnamezős területek újrahasznosításának jelentőségét, mint a tartós városmegújítás előtt álló feladatot.”²⁹

A verseny során öt győztest hirdettek, de a nagyszámú – 36 közösség és város – jelentkezőre tekintettel további hét elismerő oklevelet osztottak ki.³⁰ Jelen áttekintés, valamint a német barnamezős rehabilitációs kultúra bemutatása szempontjából természetesen nem részletezhető minden ötlet és megvalósult projekt. Mindenesetre rendkívül tanulságos, akár csak az említés szintjén utalni, hogy mennyire sokféle megoldás járulhat hozzá ahhoz, hogy az

---

²⁷ Stefanie Rössler, Juliane Mathey, Gerd Lupp, Markus Lebenath: Bürgergärten: Chancen zur Förderung der biologischen Vielfalt in der Stadt Dresden. Dresden. *Leibniz-Institut für ökologische Raumentwicklung*, 2010.

²⁸ Lásd részletesen Stadt recyceln – Revitalisierung innerstädtischer Brachflächen. Dokumentation Bayerischer Landeswettbewerb 2006. Modellhafte Stadt- und Ortssanierung. Städtebauförderung in Bayern Themenheft 17. Utoljára letöltve 2013-01-09. http://www.stmi.bayern.de/imperia/md/content/stmi/bauen/staedtebauforderung/veroeffentlichung/themenheft_17.pdf

²⁹ Lásd Michael Ziegler: Bayerischer Landeswettbewerb Modellhafte Stadt- und Ortssanierung 2006 'Stadt recyceln. Utolsó letöltés 2013-01-09. <http://cities.eurip.com/article/news/entry/11462.html>

³⁰ A versenyben győztes közösségek és városok: Burkardroth, Fürth, Memmingen, München, Selb. Elismerést kaptak: Ansbach, Augsburg, Landshut, Marktredwitz, Neuötting, Nittenau, Tirschenreuth.

BARNAMEZŐ ÉS BIOMASSZA

„életminőség” javítását szolgálva a barnamezős fejlesztés a szociokulturális kohézió erősítésének példamutató eszközeként valósuljon meg.

Az Észak-Bajorországban található 116 ezer lakosú Fürth a Bundeswehr 1990-es években történt leépítésének kétségtelen vesztese volt. A folyamat egyik látványos hagyatéka a déli városrészben fekvő egykori William O. Derby Laktanya, mely rendkívül leromlott épületállománya negatív hatást gyakorolt a környező lakóövezetre. A zsúri döntésénél külön kiemelte, hogy az egykori katonai hasznosítású infrastruktúra rehabilitációja, különösen az urbanizált környezetben fekvő létesítmények esetében igen jelentős feladat. A fürthi projekt eredményeként egy jelentős közpark, új zöldfelület, valamint piactér és közösségi célokat szolgáló rendezvényterem kialakítására került sor.

A verseny egy másik győztes közössége München, a városi életminőség javításáért érdemelte a kitüntetett elismerést. A városi barnamezős területek egy másik rendkívül kényes típusának, az egykori vasúti hasznosítású terület sikeres rehabilitációjának kiváló példáját szolgáltatták. Az Arnulf park kialakítását a zsúri az európai nagyváros tér újragondolásának példájaként dicsérte. A park lényegében multifunkciós színtér, amely lakóövezetet, munkahelyet, szabadidős és kulturális színteret jelent a környék müncheni lakosai számára.

Összefoglalva, a rövid áttekintésből is látható, hogy a német barnamezős-gyakorlat rendkívül sokszínű megoldásokkal, de komplex és a szociokulturális aspektust szem előtt tartó beállítódással jellemezhető. A felhalmozott tapasztalatok egyidejűleg hasznosíthatóak az uniós szintű problémakezelési stratégia kiépítésekor, valamint a földrajzi értelemben a német gazdasági és politikai érdekszféra közvetlen környezetébe tartozó közép-európai nemzetek barnamezős stratégiájának fejlesztésekor.

III. Közép-Európa: kísérletek

A közép-európai barnamezős projektek szervezettsége, komplexitása az észak-amerikai vagy nyugat-európai projektektől messze elmaradnak. A szocialista kényszeriparosítás hagyatéka ugyanakkor, hasonlóan a fejlettebb barnamezős-kultúrával rendelkező társadalmakhoz, nem tisztán környezeti, gazdasági, jogi vagy technológiai kérdésként értelmezhető. Az alacsonyabb szintű finanszírozottság, valamint a barnamezős fejlesztések szükségességének viszonylagos újszerűsége tükrében érthető, hogy a

szociokulturális aspektus kevésbé fontos elem, mint az előzőekben bemutatott országok esetében.

A barnamezős területek egy jelentős része közvetlenül érintkezik lakókörnyezettel, gyakran a belvárosok közelében található.³¹ Nyilvánvaló, hogy részben közösségfejlesztésként felfogott barnamezős amerikai és nyugat-európai tapasztalatok, melyek hosszú évtizedek kutatómunkájának eredményei, a közép-európai környezetben is jól hasznosíthatóak lennének. A jelenlegi vizsgálatok ugyanakkor azt mutatják, hogy a szociokulturális környezet, az érintett közösség értelmezése a fejlesztésekben elhanyagolt szempont. Igaz, a témában hivatkozható tanulmányok elsősorban a rendszerváltást követő első évtized folyamatait dolgozták fel, mégis elmondható, hogy szignifikáns fordulat, elsősorban a közép-európai régió gazdaságaiban mutatkozó általános forráshiány miatt nem következett be. A vonatkozó elemzések másik fontos következtetése, hogy a szemléleti deficit kérdése az Európai Unió szintjén kezdeményezett regionális kooperáció hatására lassú fejlődésen megy keresztül.³²

Az Európai Unió által finanszírozott COBRAMAN 2008-2011. projekt szlovén, cseh, lengyel, német és olasz intézmények közreműködésével valósul meg.³³ Megfigyelhető, hogy itt már a projektterv szintjén megnevezésre kerül a társadalmi tényező értelmezésének kérdése. Ugyanakkor a projekt nyilvános szövegéből és a megvalósítási koncepció részletezéséből az derül ki, hogy az érintett közösségek státuszának ügye a barnamezős fejlesztésben csupán nominális szempont.³⁴ Ennek oka, hogy a kelet-európai tudománypolitikai gyakorlatban a technológiai-műszaki fejlesztéssel kapcsolatos természettudományi gyökerű diszciplínák, valamint az alkalmazott társadalomtudományi törekvések között a kapcsolat gyermekcipőben jár, az interdiszciplináris team-szemlélet még nem érte el az elégséges színvonalat.

---

³¹ Jirina Jackson, Yaakov Garb: Facilitating Brownfield Redevelopment in Central Europe: Overview and Proposals. (Utoljára letöltve 2013-01-09 <http://www.brownfields.cz/wp-content/uploads/2008/04/facilitating-brownfields-development-in-cec2002pdf.pdf>)

³² A folyamat jó megfigyelhető a cseh barnamezős fejlesztések elmúlt két évtizede történetének áttekintésén keresztül. A fejlődés szembeötlő és jól lemérhető például a balti-térség államaival való összevetésben, ahol gyakorlatilag napjainkban történnek meg az első felmérések. (Yaakov Garb, Jirina Jackson: Brownfields in the Czech Republic 1989–2009: The long path to integrated land management. In *Journal of Urban Regeneration and Renewal* Vol. 3, 2010/3, p. 263–276.)

³³ Lásd (Utoljára letöltve 2013-01-09) <http://database.cobraman-ce.eu>

³⁴ Im. A projektben a barnamezős fejlesztések szükségessége mellett érvelésben az általánosság szintjén a szociokulturális faktor megragadható: „A gazdasági, a társadalmi és környezeti terhek kétségtelenül jelentősek, melyek szerencsétlen kezelése fokozhatja a sűrűn városiasodott régiókban a területhez kapcsolódó konfliktusokat. A helyzet aláaknázhatja az európai városok és régiók társadalmi koherenciáját és versenyképességét.” Lásd <http://www.cobraman-ce.eu/LinkClick.aspx?fileticket=zh5C88w8vNM%3D&tabid=65>, p. 10.

BARNAMEZŐ ÉS BIOMASSZA

Míg az Egyesült Államokban, Nagy Britanniában vagy Németországban az átfogó fejlesztéspolitika szerves elemét képezik a gyakorlati értékű társadalomtudományi diszciplínák, az alkalmazott antropológia, a szociológia szakterületei, addig ezek szerepe a közép-európai társadalmak esetében napjainkban is elégtelen.

Maga a COBRAMAN projekt is megvilágítja, hogy a régióban a barnamezős fejlesztést a projektgazdák elsősorban technológiai, gazdasági, környezeti és jogi kontextusban értelmezik, tulajdonképpen figyelmen kívül hagyva az érintett közösség szociokulturális vonatkozásait. A szakirodalom alapján megállapítható, hogy a barnamezős fejlesztési programok, legfeljebb a szociokulturális faktor egy-egy elszigetelt elemét, részterületét nevezik meg, ám nem kezelik azt holisztikus módon. A szemléletváltásra pedig sürgető szükség volna, hisz a közép-európai városok barnamezős – különösen az urbanizált lakóközösséget terhelő szocialista ipari örökség nyomán kialakult – „fertőzöttsége” átlagosan háromszorosa a nyugati városoknak.³⁵

A közép-európai országok barnamezős fejlesztéspolitikájának általános jellemvonásait görcső alá véve, úgy tűnik a lengyel gyakorlat az, amely a legszélesebb összefüggésben integrálta a szociokulturális aspektusokat. A lengyel gyakorlat hátterét egy széleskörű, a tudományos szakmai közvéleményt integráló, a revitalizáció általános összefüggéseivel foglalkozó párbeszéd jellemzi. Az itt megfogalmazott eredmények, részben ugyan túlmutatnak a barnamezős fejlesztések témakörén, de jól alkalmazható általános szempontokat is megfogalmaznak.³⁶

Összefoglalva, a barnamezős fejlesztési projektek történetéből világos tendenciaként rajzolódik ki a szociokulturális feltételrendszer jelentőségének fokozatos felismerése. Nyilvánvaló, hogy a közép-európai, beleértve a hazai barnamezős fejlesztési kultúra kortárs viszonyait, szükségszerűen be kell következnie a technológiai-modernizációs szemléletű projektek esetében a szociokulturális feltételrendszerre vonatkozó nyugati tapasztalatok beépülésének.

---

³⁵ Vö. Jirina Jackson, Yaakov Garb (2002) p. 3. A felmérésekben és a különböző listákon szereplő statisztikai adatok nem tükrözik egységes és áttekinthető képet, de a helyzet súlyosságára következtetni cseppet sem tűnik túlzásnak. Magyarországon a hivatkozott tanulmány a hivatalos statisztikák alapján 19 ezer helyet említ, de a civil szervezetek nyilvántartásai szerint ennek a duplájáról lehet szó. Lengyelországban kb. 100 ezer barnamezős színteret, szennyezett területet tartanak számon.

³⁶ A témát feldolgozó átfogó tanulmánykötet (Contemporary Understanding of Revitalisation of Poland. Aleksander Noworól, Krzysztof Skalski (ed.) Krakow. Jagellonian University, 2010) témái szerteágazó módon hívják fel a figyelmet a revitalizáció társadalmi feltételeire, amelyek közvetve hatást gyakorolnak a barnamezős fejlesztéspolitika fejlődésére.

Abstract

In Europe the redevelopment of so-called brownfields, - which are abandoned, contaminated, idled, or underutilized factories, railroad yards, bus stations, garages, electricity-generating stations, and other commercial facilities – is an extremely important issue. The paper shows an introductory survey of the European brownfield „culture”. We analyze the British, the German and the Central-European approaches of brownfield rehabilitation and revitalization. According to our research results the developing brownfields is a politically acceptable method of stimulating private enterprise, local government, and community groups into building new housing, and community facilities.